

I. MURAD'IN SİKKELERİNE GENEL BİR BAKIŞ
761—792 (1359—1389)

İBRAHİM ARTUK

*Rahmetli Başkanımız Ord. Prof.
Enver Ziya Karal'ın Aziz anısına*

1. Tip

1. Gümüş, kesim yeri ve senesi yok

على
لا اله الا الله
محمد رسول الله
عمر

مراد بن اورخان
ه خلد الله ملكه

1,10 Gr., 17 mm. (Resim 1)

2. Tip

2. Gümüş, kesim yeri ve senesi yok

لا اله الا الله
محمد رسول الله

مراد بن اورخان
خلد الله ملكه

1,15 Gr., 17 mm. (Resim 2).

3. Tip

3. Gümüş, kesim yeri ve senesi yok

مراد بن
ارخان

کار
خداوند
خلد ملکه

0,70 Gr., 16 mm. (Resim 3)

4. Tip

4. Gümüş, kesim yeri ve senesi yok

مراد بن

خلد

اورخان

ملکه

1.15 Gr., 11 mm. (Resim 4)

5. Bakır, kesim yeri ve senesi yok

مراد بن اورخان

السلطان لعا

خلد الله ملکه

خلد الله ملکه

4,30 Gr., 20 mm.

6. Bakır, kesim yeri ve senesi yok

مراد بن

مراد بن

اورخان

اورخان

2,20 Gr., 17 mm.

7. Bakır, kesim yeri ve senesi yok. Ramazan 790

مرادخان

رمضان

عز نصره

٧٩٥

2.05 Gr., 15 mm.

Bu sikkedeki sıfır (.) o gibi yazılmıştır. Zira 900 tarihlerine kadar Osmanlı sikkelerinde sıfır bu şekilde yazılırdı.

Tarihi araştırma:

Yukarıda sikkelerini gördüğümüz 1. Murad, Osmanlı Hükümdarlarından Orhan Gazi'nin altı çocuğundan biridir¹. Yarhisar Tekfuru'nun Kızı Nilüfer Hatun'dan 726 (1326) senesinde dünyaya geldiği rivayet edilir². Bu rivayet doğru olduğu takdirde 1. Murad

¹ İsmail H. Uzunçarşılı, Gazi Orhan Bey Vakfiyesi, Belleten, Ankara 1941, s. 286.

² Hoca Sâd el-Din, Taç el-Tevarih, İstanbul 1279, C. 1, s. 30; Ali, Kühn el-Ahbar, İstanbul 1277, C. 5, s. 65.; Hasan b. Mahmud-ı, Bayati, Cam-ı Cem-i Ayin, Nşr. Ali Emiri, İstanbul 1331, s. 45; Edirne'li Mehmed Efendi, Nuhbet el-tevarih ve'l-Ahbar, İstanbul 1276, s. 7; Münecim Baş, Sahaif el-Ahbar İstanbul

34 yaşlarında taht'a çıkmış, bu takdirde 761 senesi başlarında cülus etmiş demektir.

Bilindiği gibi, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş devrinde Hazine sorununa büyük bir önem verilmişti. Hatta Kâtib Çelebi, Hazineyi Devlet bünyesinin midesine benzetiyor³.

Tarihçilerimizin anlattıklarına göre, Osmanlı Türklerinde Hazine sorununa ilk defa önem verenler Çandarlı Kara Halil ile Karamanlı Rüstem'dir⁴.

Ötedenberi, Osmanlı meskükâtında, sikke sahibi ile beraber baba adının zikredilmesi usulünün 1. Murad zamanında başladığı söylenmektedir⁵. Bugün bu görüş kabul edilmemektedir. Çünkü, merhum İsmail Bey'in yaşadığı devirlerde, ne Osman'ın sikkesi bulunmuş ve ne de Orhan'ın⁶.

Sultan 1. Murad'ın cülusunun ilk zamanlarında kullanılan para, hiç şüphesiz, babası Orhan Bey'in sikkeleri idi. Hatta rivayet olunduğuna göre, ilk bakır sikkenin Sultan Orhan zamanında basıldığı söyleniyorsa da⁷, elde mevcut bulunan bakır sikkeler, 1. Murad'ın sikkeleridir⁸.

1285, C. 3, s. 284; Kara Çelebi-zade Abd el-Aziz, Ravzat el-Ebrar, Mısır el-Kahire 1248, s. 350; Solak-zade Mehmed, Solak-zade Tarihi, İstanbul 1298, s. 15; Musa Kâzım, Muhtıra-i Rical ve Siyasiyun, İstanbul 1326, s. 270; Mehmed Süreyya Bey, Sicilli, Osmani İstanbul, 1308, C. 1, s. 75; Tarih Nişancı Mehmed Paşa, İstanbul 1279, s. 117'de 727'de doğduğu gösterilmiştir.

³ Kâtib Çelebi, Düstur, el-Amel li islâh el-halel, İstanbul 1280, s. 126.

⁴ Aşık Paşa zade Tarihi, İstanbul 1332, s. 54; Mehmed Neşri, Cihannuma, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1949, C. 1, s. 196; Hoca Sâd el-Din Tac el-Tevarih, İstanbul 1279, C. 1, s. 75.

⁵ İsmail Galib, Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniye, Kostantiniye 1307, s. 13.

⁶ İbrahim Artuk, Osmanlı Beyliğinin Kurucusu Osman Gazi'ye ait Sikke, s. 27-33, Birinci Uluslar Arası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomi Tarihi Kongresi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Orhan Bey'in Hükümdar olduğu Tarih, Belleten, Sayı 34, Sene 1945; Halil Edhem, Meskûkât-ı Osmaniye, İstanbul 1334, C. I. S. 3; Mütেকaid Miralay Ali, Osmanlı İmparatorluğunun İlk Sikkesi ve İlk Akçeleri, T O E M, İstanbul 1333-1334, s. 355 Vd.; Nuri Pere, Osmanlılarda Madeni Paralar, İstanbul 1968, s. 298, Resim 5 A; İbrahim Artuk, Early Ottoman Coins of Orhan Ghazi as Confirmation of His Sovereignty, P. 457-463, Near Eastern Numismatics Iconography, Epigraphy and History Studies in Honor of George C. Miles, Editor. Dickran K. Kouyunjian, Beirut 1974.

⁷ Cevdet Paşa Tarihi, C. 5, s. 301.

⁸ İsmail Galib, Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniye, s. 13; Miralay Ali Bey, aynı makale, s. 247; Stanley Lane — Poole, Catalogue of Oriental Coins in the British

Osmanlı Akçesinin kesirlerinden biri sayılan bu bakır sikkelere, başlangıçta Mangır denilmekte, hatta Mangır kelimesinin de Mogol dilinde Nakid anlamına gelen möngün kelimesinden çıktığı sanılmaktadır. Bizde, Mangırdan ilk söz eden Kara Dursun Bey'dir. Dursun Bey, Boğazkesen Kalesi yapımının sebebi bahsinde şöyle diyor: "garipdendir ki kesret-i sefain ve beremat (günümüzde dolmuş kayığı denilen taşıma aracı, rumcadan dilimize geçmiştir) sebebiyle bir kişi, sekizi bir akçe mangırın (Süleymaniye Kitaplığındaki Ayasofya nushasında Menkur şeklinde geçer) birisi ile Rumelinden Frengistanı ve Frengistandan Rumelini seyreder⁹. cümlesinden anladığımıza göre, Fatih devrinde 8 Mangır bir Akçe değerinde idi. Mangır'ın rayici, cinsi yönünden, çok değişik şekil almıştır. Jean Leunclavius'un ifadesine göre, 8 Mangır bir Akçe'ye, dört Akçe bir Dirheme muadilmiş¹⁰.

Rahmetli Halil Edhem Bey Katalogunu yazarken, rastladığı Mangır'ları üç kısma ayırmış, bunlardan, ağırlıkları bir dirhem olanlara Mangır, yarım ağırlığındakilere Nısfıye veya Yarım Mangır, rubu' ağırlığında bulunanlara ise Cırık adını vermiştir¹¹.

1. Murad Taht'a cülus ettikten sonra. Ahilerin elinde bulunan Ankara üzerine yürüdü. Buradaki Ahiler karşı koymadan 763 (1362) de şehri teslim ettiler¹².

Bazı tarihçiler, bu tarihin doğru olmadığını söylerler. Onlara göre, Ankara'nın kat'i surette alınışı 762 senesindeydi¹³.

Ahiler hususi sikke basmadıklarından, sözü edilen bu şehirde, komşuları olan Çandar-oğullarından Adil Bey'in Mangırlarını kullanıyorlardı. 1. Murad, Kendi hakimiyeti yönünden, uygun görme-

Museum, London 1883, Vol. VIII, P. 45, No. 86-88; Halil Edhem, aynı eser, s. 13, No. 38-58.

⁹ Dursun Bey, Tarih Ebu'l-Feth, İstanbul 1330, s. 38.

¹⁰ M. Belin, Türkiye İktisat Tarihi Hakkında Tetkikler, Çev. Ziya Karamürsel İstanbul 1931, s. 8.

¹¹ Halil Edhem, aynı eser, s. 50.

¹² İsmail H. Uzunçarşılı, 1. Murad Maddesi, s. 588, Aynı Yazar'ın Osmanlı Tarihi, Ankara 1972, C. I, baskı 3, s. 161.

¹³ İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul 1945, C. I, s. 34; Ahmed Rifat, Nakd el-Tevarih, s. 384; Ahmed Cevdet, Kıyas el-Enbiya, İstanbul 1331, Cüz 12, s. 1036; Neşri, Cihannuma, C. I, s. 190; Mehmed Mazhar Fevzi, Haber-i Sahih, İstanbul 1293, C. I, s. 93; Musa Kâzım, aynı eser, s. 279; Gülşen-i Maarif, C. I, s. 434.

diği bu hali derhal yasakladı ve acele olarak, 5 numarada verilmiş olan Mangırları, Bursa'da basdırarak Ankara'ya gönderdi¹⁴.

Sikkede okuduğumuz السلطان لما yazısı, el-Sultan el-Adil'in kısaltılmış şeklidir. Mangır hiçbir surette Çandar-oğulları ile müşterek değildir. Hoca Sâd el-Din Efendi ı. Murad'ın cülusunu yazarken başlık olarak "Cülûs Hazret- i Sultan Murad Gazi ve Adil-غازی- حضرت سلطان مراد غازی- جلوس حضرت سلطان مراد غازی- عادل و عادل suretinde ve yine Ankara'nın alınışı bahsinde, Sultan Adil Murad Han Gazi-غازی- سلطان عادل مراد خان غازی unvanını, diğer Padişahların hiçbirine yazmaması, ihtimal السلطان العادل unvanını taşıyan Mangır'ı görmüş olmasındandır. Son olarak, Rahmetli Hüseyin Kocabaş'ın VI. Türk Tarih Kongresindeki Tebliği¹⁶ ile Sayın İbrahim Tözen'in Türk Nümismatik Derneği Bültenindeki (No. 8) yazıdan söz etmek istiyoruz¹⁷.

Bu sikkelerin gümüşleri olduğu gibi bakırları da vardır ve hepsi de Bursa'da bulunmuştur. Son zamanlarda bu gümüş ve bakır sikkeler Yapı ve Kredi Bankası'na satılmıştır. Hatta Nuri Pere imzası ile hazırlanmış olan katalogda bunlardan gümüş olanı neşredilmiştir¹⁸.

Biz burada, sadece 16 mm. çapında ve 0,70 Gr. ağırlığında, Ala el-Din ve Orhan'a atfolunan gümüş sikkeden söz edeceğiz.

Yapı ve Kredi Bankası Koleksiyonunun tasnifinde çalışan Sayın İbrahim Tözen, evvela bu sikkeyi Osmanlılardan Ala el-Din - Orhan'a atfetmiş, sonra bundan vaz geçerek sikkenin Saruhan Oğullarına aidiyetinden söz etmiştir. Şunu söyleyelim ki, Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Gazi'nin Şuca el-Din Orhan'dan başka, Çoban, Melek, Hamid ve Pazarlı isminde dört oğlu ile Fatma adlı bir kızı bulunmakta idi¹⁹. Vakfiye'de Ala el-Din'in ismi yoktur. Buna karşın Osmanlı tarihlerinde vardır. Osmanlı kaynaklarına göre, Orhan

¹⁴ Miralay Ali Bey, T. T. E. Mecmuası, 14. Sene, No. 4, s. 253; Ekrem Kolerkiş, Osmanlı İmparatorluğunda Para, Ankara 1958, s. 14.

¹⁵ Hoca Sad el-Din, aynı eser. s. 65, 68.

¹⁶ Hüseyin Kocabaş, Orhan ve Ala el-Din Beylere ait müşterek basılmış sikkeler, VI. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1967, s. 523.

¹⁷ İbrahim Tözen, Aladin - Orhan Yazılı Para hakkında, Türk Nümismatik Derneği Bülteni, İstanbul 1982, Sayı 8.

¹⁸ Nuri Pere, Osmanlılarda Madeni Paralar, İstanbul 1968, s. 48, No. 4.

¹⁹ İsmail H. Uzunçarşılı, Gazi Orhan Bey Vakfiyesi, Belleten, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1941, S. 19, s. 281.

Gazi, Şeyh Edebalı'nın Kızı Malhatun'dan doğmuştur²⁰. Halbuki sözünü ettiğimiz vakfiyeye göre, Orhan Ömer Bey'in kızı Malhatun'dan dünyaya gelmiştir. Diğer oğlu Ali veya Ala el-Din Paşa, Şeyh Edebalı'nın kızı Bala Hatun'dan doğmuştur²¹. Vakfiye'de adı geçen bu Ömer ya da Umur Bey kimdir?, buna ait hiçbir bilgimiz yoktur. Dikkate değer nokta, bu Vakfiye'de Osman Bey'in bütün çocuklarının adı yazılı olduğu halde, Ala el-Din'in ismi geçmemektedir. Acaba bu Ala el-Din bir unvan mıdır? buna da cevap veremiyoruz. Ala el-Din ya da Ali'nin Orhan Gazi'den küçük olduğu kanaatındayız²². Lütfi Paşa'ya göre, Orhan evvela doğmuş, sonra Osman'ın bir oğlu olmuş adını Ali Paşa kodu anı yanında alıkodu dediğine göre, Orhan büyük olmalıdır²³. Hatta Osman Gazi'nin ölümünden sonra, tarihlerin kaydına göre, kardeşi Orhan Bey'lerbeği olmuş ve sonra kendisine verilen Kite kazasına bağlı Fedra köyündeki Çiftliğin geliri ile geçinmiştir. Osman zade Taib Efendi'de Biga'da öldüğünü, Bursa'lı Belig'de 732 senesinde Biga'da ölürek cesedinin Bursa'ya getirilerek babası Sultan Osman'ın türbesinde gömüldüğünü, Nişancı Mehmed Paşa'da, Biga'da ölürek mezarının Bursa'da olduğunu, Mehmed Said Efendi'de Ala el-Din Paşa'nın dindar tabiatlı ve Ahrete talib olmakla hatır için kabul ettiği vüzerattan isti'fa ederek Biga'ya gittiğini, ölümünden sonra cenazesinin Bursa'ya nakledildiğini söylüyor²⁴. Herneolursa olsun 732 (1331) senesinde Biga henüz Osmanlıların eline geçmediğine göre, Biga'da ölümü doğru değildir. Sonuç olarak, Ala el-Din'in şahsiyeti henüz aydınlanmamış, karanlıklar içindedir diyebiliriz. Böyle bir şahsiyetin Orhan ile müşterek sikke bastırmasında bizce mümkün değildir. Zira İslam dünyasında sikke basmak ve cuma

²⁰ Mehmed Neşri, Cihannuma, Ankara Türk Tarih Kurumu 1949, C. I, S. 142; Münecimbaşı, Sahaif el-Ahbar, C. III. s. 266; H. A. Gibbons, Çev. Ragıp Hulusi, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, İstanbul 1928, s. 12; Hammer, Çev. Mehmed Ata, Devlet-i Osmaniye Tarihi, İstanbul 1336, C I, s. 83; Mehmed Efendi, Solakzade Tarihi, İstanbul 1298, s. 8; Şeyh Edebalı'nın Kızı Rabia Hatun'dan Orhan doğmuştur diyor.

²¹ Osman-zâde Saib, Hadikat el-Vüzerâ, İstanbul 1271, s. 4; İsmail H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1972, C. I, s. 115.

²² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, aynı eser, C. I, s. 115.

²³ Lütfi Paşa, Tevârih-i Al-i Osman, İstanbul 1341, s. 22 vd.

²⁴ Osman-zade Saib, aynı eser, s. 4; İsmail Belig, Güldeste-i Riyaz-ı İrfan, Bursa 1287, S. 38; Nişancı Mehmed Paşa, Tarih Nişancı, İstanbul 1279, s. 104; Mehmed Said, Gülşen-i Maarif, İstanbul 1202, C. I, s. 423.

1

2

3

4

I. Muraf'ın sikkelerinden bazıları

namazında, hutbede ismini yâdettirmek hükümdarlığın hukuk-u asliyesindedir. Bundan başka, Osmanlılarda verâset-i saltanat usûlünde Ekberiyet Kaidesine de uyulmuştur. Böyle olduğu halde, vezaret makamında bulunan zatın ismi yukarıda ve Sultanlık mevkiinde bulunan kimsenin adının aşağıda yazılması saltanat hukukuna bir tecavüzdür.

Sikke Osmanlı sikkesidir. Gerek Sayın Hüseyin Kocabaş ve gerekse Sayın İbrahim Tözen'in yaptıkları hatayı açıklarsak:

Sikkenin ön yüzünde okudukları isim *بن مراد* olmayıp *بن علاء* ve altında babası *ارخان*'nın ismi yazılıdır. Sikkenin baş tarafı zaman aşımı ile aşındığından ya da yok olduğundan *م* harfi yerine *ع* gibi görünmektedir. Sonra yazı sahipleri gayet iyi bilirler ki, ne Türkçede ne de grekçede harfleri eksik *بن علاء* diye bir isim yoktur. Aslı *بن علاء الدين* dir. Bundan dolayıdır ki Şerafeddin Erel yazı sahiplerinin fikirlerine katılmamaktadır.

Sikkenin Arka yüzünde okuduğumuz *خداوندکار* adına gelince, *ضرب* kelimesi olmadığından, kesim yerinden ziyade 1. Murad'ın unvanı olduğu anlaşılıyor. Esasen, *خداوند* adı *خداوندکار* den çıkmıştır. Sahib, Hükümdar ve Bey anlamına gelmektedir²⁵.

خداوندکار'ın altında gördüğümüz *خداوندکار* dua yazısı sikkenin bir şahsa aidiyetini göstermektedir. Eğer sikke müsterek yani iki şahsa ait olsa idi *خداوندکار* yazılması uygun, doğru olacaktı kanaatındayız.

²⁵ Şemseddin Sami, Kamus-u Türki, İstanbul 1317, s. 573; İslam Ansiklopedisi, C. 5 1, s. 578 J. H. Kramers tarafından yazılan Hüdavendigâr Maddesi ve aynı yazar'ın Dairet el-Maarif el-İslâmiye, Mısır 1933, C. 8, s. 232.

